

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"

Rektor G.Risseyeva

2021-yil "28" 08

ASOSIY SHARQ TILI
(TURK TILI)
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200000	-San'at va gumanitar fanlar
	300000	-Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot
	400000	-Biznes, boshqaruv va huquq
	1000000	-Xizmatkar sohasi
Ta'lim sohasi:	220 000	-San'at va gumanitar fanlar
	230 000	-Tillar
	310 000	-Ijtimoiy va hulq atvorga mansub fanlar
	320000	-Jurnalistika va axborot
	410 000	-Biznes va boshqaruv
	1010 000	-Xizmat ko'rsatish sohasi
Ta'lim yo'nalishlari:	60230100	-Filologiya va tillarni o'qitish (sharq tillari bilan)
	60230100	-Filologiya va tillarni o'qitish (mumtoz sharq tillari)
	60230200	-Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq tillari bo'yicha)
	60220300	-Tariix (Sharq mamlakatlari va mintaqalari bo'yicha)
	60220500	-Falsafa (sharq falsafasi va madaniyati)
	60411800	-Xorijiy mamlakatlardan iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik (mamlakatlar va mintaqalar bo'yicha)
	60310700	-Siyosatshunoslik
	60320100	-Jurnalistika: xalqaro jurnalistika (sharq tillari bilan)
	61010300	-Turizm (faoliyat yo'nalishlari bo'yicha (sharq tillari bilan)
	61010500	-Gid hamrohligi va tarjimonlik faoliyati (sharq tillari bo'yicha)
	60230300	-Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik (sharq tillari bo'yicha)

2

W
H

23

	Fan/modul kodи ST174	O'quv yili 2021-2022	Semestr 1,2,3,4,5,6,7,8	ECTS - Kreditlar 8,10,10,10,10,10,6
	2022-2023			
	2023-2024			
	2024-2025			
	Fan/modul turi Majburiy	Ta'llim tili O'zbekrus	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Hafstadagi dars soatları 8-10-10-10-10-10-10-6
1.	Fanning nomi		Mustaqil ta'llim (soat)	Jami yuklama (soat)
	ASOSIY SHARQ TILI (Turk tilii)	1100	1100	2200
2.	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p><i>Fanning maqsadi</i> - talabalarga hozirgi kunda Turkiyada ijtimoiy-siyosiy, manzlakatsunboslik, tarixiy-filologik va maishiy hayot doirasida qo'llanilayotgan zamонавий түрк тилининг og'zaki va yozma shaklini erkin qo'llay olish, muloqot olib borish ko'nikmlarini shakkantirish bo'lib, 4 yil davomida talaba faol qariyb 5000 ta so'z boyligiga ega bo'lishi kerak.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Fanning vazifasi</i> - turk tilida og'zaki dialogik va monologik nutqni tushunish; - turk tilida yozma matnlarni o'qish va tushunish; - turk tilida yozish; - turk tilida ma'lum bir vaziyatda suhbat olib borish; - turk tilida gapirib berish, ma'lumot berish, nutq so'zlash; - ona tili va turk tilida olib borilayotgan ikki yoqlama suhbat jarayonini sinxron tarjima qilish; - ma'lumotlar, ma'ruba va nutqlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga sinxron va og'zaki tarjima qilish; - ona tilidan turk tiliga va turk tilida ona tiliga yozma tarjima qilish <p><i>ko'nikmlarini shakkantirishdan iborat.</i></p> <p>Turk tilini o'rgatishning yakunli natijasi, talabalar tomonidan quyidagi kompetensiyalarni egallash hisoblanadi:</p>			

II. Asosiy nazarly qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.I. Fanning tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

- a) Fanning asosiy predmeti – bu turk tilining adabiy shakli hisoblanadi. Yuqori kurslarda so'zlashuv tiliga xos fonetik va grammamatik tarkibotlar ham o'rgatilishi ko'nda tutilladi.
- b) Fanning nazarly qismi mavzulari:

- turk tilini o'rganishga kirish

<ul style="list-style-type: none"> • fonetika • yozuv tizimi • grammatika (morfologiya va sintaksis) • leksika, terminologiya va frazeologiya; • stilistika. <p>d) Fanning anality qismi mavzulari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • O'qish (dars jarayoni), uy, oila, ish kuni, shahar (O'zbekiston va Turkiyadagi shaharlar), dam olish, ob-havo, tarjimai hol, mehmon kutish, telefonda subbatlashish, aeroportda, bojxonada; • Turkiya va uning diqqatga sazovor joylari; • Turkiyaning tabiiy geografiyasi, aholisi, ma'muriy bo'linishi; tabiiy boyliklari va iqtisodiyoti; qisqacha tarixi; O'zbekiston va turk mamlakatlaridagi kundalik tashqi va ichki voqealari; • Ustki va oyoq kiyimlar; bozor va xarid; transport; tibbiy xizmat; • Badiiy adabiyot va folklor; Turkiya adiblarining asarlari, xalq ertaklari va hikoyalari; • Maqollar va matallar; topishmoqlar; • Hozirgi zamон va muntoz poetik til xususiyatlari; mumtoz adabiyot namunalar; asarlarning qo'lyozma nusxalari; • Turk xalqining maishiy turmushi, madaniyati va urf-odatlari; Turkiyaning asosiy shahar va qishloqlari; • Sport, teatr, kino, ko'rgazmalar; diqqatga sazovor joylarga tashrif, samolyotda safar qilish; • O'zbekiston va turk mamlakatlarida amalga oshirilayotgan islohotlar (matbuot, internet va televiziyaga ma'lumotlari asosida) va boshqalar. <p>Fanning tarkibi va mazmuni:</p> <p>Talabalarda nutq ko'nikkalarini shakllantirish ko'rsatkichlari va mazmuniiga ko'ra 4 yillik ta'lim jarayonida turk tilini o'qitish uch bosqichda amalga osishiriladi:</p> <p>Boshlang'ich bosqich – birinchi kurs O'rta bosqich – ikkinchi kurs Yuqori bosqich – uchinchi va to'rtinchchi kurslar.</p> <p>Boshlang'ich va o'rta bosqichda turk tilining asoslari o'rgatiladi; fonetika, yozuv, grammatika, leksika va stilistika asoslari o'zlashtiriladi. Yuqori bosqichda esa turk tilihaqida olingan bilmlar yanada chuqurrorq o'rgatiladi, bilmlar takomillashtiriladi. Ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga yozma va og'zaki tarjima ko'nikkalarini shakllantiriladi.</p>
--

filologiyasi” kafedrasi kata o'qituvchisi; Z.Salimova- Z.Salimova- Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrasi o'qituvchisi. 9. Taqrizchilar: Sodiqov Q. – TDShU, “Mumtoz filologiya” kafedrasi professori, f.f.d. Tilovov A. – TDO'TAU, “Folklorshunoslik va dialektologiya” kafedrasi dotsenti, f.f.n.

I-bosqich . Boshlang'ich bosqich

1. Nutq faoliyatining asosiy turlarini egallash bo'yicha talablar:

Til o'qitishning boshlang'ich bosqichi turk tilihaqida dastlabki bilmlar berishdan boshlanib, talabalar o'rganilgan o'quv va kundalik hayotga oid mavzular doirasida nutq faoliyatini shakllantirish asoslarini yaratish uchun

	<p>İstanbul, 1991, 1994. İnkilap Kitabevi.</p> <p>8. Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, Moskva, «Russkiy yazık», 2004.</p> <p>Multilingual, İstanbul, 1995.</p> <p>9. Hengirmen M. Türkçə temel dilbilgisi. Ankara, 2006.</p> <p>10. Türkçe Sözlük. Tempa 1-4. ciltler. Dil Derneği. İstanbul, 2004.</p>
	<p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <p>11. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar fəaliyatının kundalik qoidası bo'lishi kerak. – T.: “O'zbekiston”, 2017.</p> <p>12. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birlgilikda barpo etamiz. – T.: “O'zbekiston”, 2016.</p> <p>13. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: “O'zbekiston”, 2017. - 48 b.</p> <p>14. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oljanob xalqımız bilan quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. - 488 b.</p>
	<p>Axborot manbalari</p> <p>15. http://ru.wikipedia.org/wiki/Tiopkologiya</p> <p>16. http://altaica.narod.ru</p> <p>17. http://ziyonet.uz/uze/library/libid/20700</p> <p>18. http://tashgiv.uz/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=48&lang=ru</p> <p>19. www.philology.ru</p> <p>20. www.tdk.gov.tr</p>
7.	<p>O'quv dasturi “Turk filologiyasi” kafedrasida ishlab chiqilgan va 20<u>21</u> - yil “<u>27</u>” <u>08</u> dagi “<u>1</u>”-sonli bayonnoması bilan ma'qullangan.</p> <p>O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 20<u>21</u> - yil “<u>28</u>” <u>08</u> dagi “<u>1</u>” -sonli bayoni bilan tasdiqlangan.</p>
8.	<p>Fan/modul uchun mas'ullar:</p> <p>D.Shabanov - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrası dotsenti;</p> <p>X.Imanova - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrası dotsenti, PhD;</p> <p>L.Aminova - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrası dotsenti;</p> <p>M.Kayumova- Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk</p>

	<p>zarur bo'lgan fonetika, grafika, grammatika, leksika (1-semestr davomida – 700-800 so'z; 2-semestr davomida 800-1200 ta so'z; yil davomida 1500-2000ta so'z o'zlashtiriladi)dan minimal bilinga ega bo'lishadi.</p> <p>Birinchı kursda turk tilini mukammal o'rganishning fonetik, grammatic va leksik negizlariiga asos solinadi.</p> <p>Birinchı kurs yakunida talabalar tovush hamda tovush birlkmalarining to'g'ri talaffuzi, ohangi, yozuv va transkripsiya tizimi qoidalarini egallab:</p> <ul style="list-style-type: none"> - barcha o'tilgan matnlarni, shuningdek, tanish leksik va grammatic qoidalar asosida tuzilgean notanish matnlarni fonetik nuqtai nazaridan to'g'ri; - o'tilgan mavzular bo'yicha o'qituvchi handa o'ritoqlari bilan suhbatalsha olish; - tanish leksik va grammatic qoidalar asosida tuzilgan ayrim jumllalar, katta bo'lmagan hajindagi o'zaro bog'liq matnlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga yozma va og'zaki tarjima qilishni bilishlari zarur. <p>Birinchı kurs yakunida talaba tahsilini tili Turkiyada davom ettira olishi uchun, eng soddha grammatic va leksik ma'lumotlarni o'rgangan tilida bilishi va ulardan foydalana olishi kerak.</p> <p>O'qish:</p> <p>Talaffuzning orfoepik qoidalarini, so'z va iboralamining bir tekis, ravan o'qish me'yordari, sintagma tarkibidagi so'zlarning qo'shib o'qilishiga rioya qilgan holda ovoz chiqarib o'qishni bilishi.</p> <p>Kengaytirilgan sintagmalarini qo'shib talaffuz etish; so'roq gaplar ohangini bilish; gap bo'laklari orasida pauzalar qilish.</p> <p>O'qish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq va aniq tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz etish, sintagmlar o'ritasida pauzalarini to'g'ri qo'yish, so'zlarning ritmik joylashganligi qoidasiga rioya qilishdan iborat.</p> <p>O'qish mahorati va ko'nikmalarini darajasini aniqlash uchun 0,5-0,7 bet hajndagi matmlar beriladi. O'qish muddati – 20-25 daqiqa. Bu vaqt mobaynida talaba matnni o'qishi, uning mazmunini gapirib berishga tayyorlanishi yoki matn yuzasidan savollarga javob berishi kerak.</p> <p>O'qish tezligi: 1 daqiqada 60-70-so'z. Bu bosqichda talabaning sodda matnlarni jadal o'qish ko'nikmalarini belgilanadi.</p> <p>Tinglash:</p> <p>Suhbaidoshining tanish leksik-grammatik material asosida tuzilgan subhatini tushunish.</p> <p>Turk til materiali asosida tuzilgan katta bo'lmagan xabarlarini tushunish.</p> <p>O'quv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviri va hikoya shaklida audiomatnlarni (ko'rmsadan) tushunish.</p>
--	---

Tinglash mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi audiomatni to'liq va aniq tushunishidan iborat.
Tinglash mahorati va ko'nikmalar darajasini aniqlash uchun 0,5 bet hajmdagi audiomatnlar bir yoki ikki marta ko'rmasdan eshitishiga beriladi. Talabalarning audiomatnlar mazmunini tushunganligi, matn yuzasidan savol-javob qilish orqali aniqlanadi.

• Gapirish:

Monologik mutq

O'quv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviriy va hikoya shaklidagi o'qilgan yoki eshitilgan maxsus matnlar mazmunini gapirib berish.

Dialogik mutq

Mazkur ta'lim bosqichi uchun tanlab olingen o'quv va kundalik hayotga oid mavzularda nutqiy munosabatlarning bir qolipdagi vaziyatlarda tuzilgan suhbatlarda ishtirot etish. So'zlarining ma'nolarini ona tilini ishatmay, turk tilida tushunturishga harakat qilish.

Gapirish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi talabalar tomonidan matn mazmunini mantiqan ifodalash, dialogik nutqda - talabalarning belgilangan mavzular bo'yicha avyan sunbat olib borish, dialog orqali qo'yilgan maqsadga erishish, til me'yorlariga riyoja qilishdan iborat.

Gapirish mahorati va ko'nikmalar darajasini aniqlash uchun

- 1) O'qilgan yoki eshitilgan matnni gapirib berish;
- 2) Berilgan (o'tilgan) mavzu bo'yicha hikoya tuzish (50-70 so'z hajmida);
- 3) Berilgan mavzu bo'yicha suhbat tashkil etish (3-5 ta gap).

• Yozuv

Turk tili yozuv tizimi va orfografik qoidalari asosida yozma mashqlani bajarish.

O'quv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviriy va hikoya shaklidagi maxsus tuzilgan matnlarni eshitib, yozish. Yozish tezligi bir daqiqa da 30ta harf. O'tilgan mavzular bo'yicha o'zining yozma fikrini yozish. O'z xatini erkin o'qish.

Yozish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi yozilgan matning berilgan mavzuga aymen o'xshashligi hamda til me'yorlariga mos kelishi bilan belgilanadi.

2. Nazariy mavzular.

1. Turk tilini o'rganishga kirish.

Turk tilning hozirgi holati, uning til olsadagi mavqeい, geografik tarqalganligi; mamlikat til vaziyatidagi o'mni, sheva va lajhalar haqidagi umumiyyatlarni ma'lumot. Turk tilining rivoyjalanish bosqichlari, uning boshqa turdosh tillar bilan munosabati.

etish malakasiiga ega bo'lish;

– turli xil etnik va diniy mazvuzlarda konstruktiv suhbat olib borish tamoyillarini mustahkam bilishi hamda ekstremizm va aqidaparastlik illatlariga qarshi turish innumitetiga ega bo'lishi kerak.

Kasbiy kompetensiya:

– Sharq xalqlari haqidagi ma'lumotlarni tushunish, bayon etish va tanqidiy tahlii etish; asosiy turk tilida erkin muloqot olib borish; madany, ilmiy, siyosiy, iqtisodiy va diniy-faksafiy mazmundagi matnlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga og'zaki va yozma tarjima qilish;

– Turk zamona viy tilining qadimgi va o'ria asrlar adabiyoti namunalari, til tarixi va madaniy an'analarini tushuna olishi uchun mazkur tilning qadimgi va mumtoz shakli haqida tasavvurga ega bo'lishi;

– ilmiy-tahliili hisobotlar, umumiy ma'lumotlar, ma'lumotnomalar, izohlar yozish tamoyillarini bilishi va ulardan foydalana olishi;

– mutaxassislik bo'yicha olgan bilimlarini turk tilida bayon etish va tanqidiy tahlii eta olish hamda tadqiqot natijalarini namoyon etish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadilar;
- seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimatlarni qilish;
- individual loyihalar;
- janoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarini to'la o'zlashtirish, tahsil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oralig' nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish,yukuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.

Asosiy adabiyotlar

1. Sodiqov Q., Hamidov X., Xudayberganova Z., Aminova L.. Turk tili. Toshkent, 2003.
2. InomovaX., Toshaliyeva S., Maksudova M. Turk tili. Toshkent, 2013.
3. Xamidov H. Turk tili grammatisasi. Morfologiya. Toshkent, 2006.
4. Xamidov H., Tilavov A., Yildirim X. Turk tilidan mashqlar to'plami. Türkçe alısturnalar kitabı. Toshkent, 2009.
5. Kayumova M. Turk tili. TDShU, 2020
6. Adigüzel, Hüseyin. Deyim Hazinemiz. Açıklamalı örnekli Türkçe. İstanbul, 2009.
7. Aksoy O.A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. 1. Atasözler Sözlüğü.

Xorijiy adabiyotlar

<p>o'zlashtirish, o'quv manbalari bilan ishlash;</p> <ul style="list-style-type: none"> ma'lum mavzu bo'yicha referat, slayd-taqdimot tayyorlash; badiiy asarlardan ustida ishlash; test, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash; ilmiy maqola, tezislar va ma'ruza tayyorlash; amaliy mazmundagi nostonart masalalarni yechish va ijodiy ishlash; kurs ishlini bajarish; bitiruv malakaviy ishi uchun materiallar to'plash va boshhqalar. <p>Uyga berilgan vazifalarni bajarish, yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ularmi topish yo'llarini aniqlash, Internet tarmoqlaridan foydalanim ma'lumotlar to'plash va ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy to'garak doirasida yoki mustaqil tayyorlash kabilar talabalarning darsda olegan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil filkrash va ijodiy qobiliyatini rivojlanitradi. Uy vazifalarni tekshirish va baholash amaliy mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi tomnidan, konspettiklarni va mavzuni o'zlashtirish darajasini tekshirish va baholash esa ma'ruza darslarini olib boruvchi o'qituvchi tomonidan har darsda analiga oshiriladi.</p> <p>Mustaqil ishni tashkil etish bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar, keys-stadi, vaziyatlari masalalar to'plami ishlab chiqiladi. Unda talabalarغا asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha amaliy topshiriq, keys-stadilar yechish uslubi va mustaqil ishlash uchun vazifalar belgilanadi.</p> <p>Ishchi o'quv dasturida mustaqil ta'limming aniq mavzulari beriladi.</p>	<p>V. Fan o'qitishning natijalari (Shakllanadigan kompetensiyalar):</p> <ul style="list-style-type: none"> - ijtimoiy ahamiyatiga ega muammo va jarayonlarni ilmiy tahlil etish qibiliyatiga ega bo'lish; Sharq mamlakatlarni o'rganish bilan bog'ilq kasbiy va ijtimoiy faoliyatining turli sohalariда gumanitar, ijtimoiy, iqtisodiy, tarixiy, filologik fan metodlaridan amaliyotda foydalanimishni bilsish; - filologiya, tarix, iqtisod, sotsiologiya, madaniyatshunoslik kabi sohalar bo'yicha tayanch va ixtisoslashgan bilimlarga ega bo'lish va kasbiy faoliyatida foydalana olish; tafakkur madaniyatiga ega bo'lish, fikrlarini mazkur bilimlardan kelib chiqib, ona tili, o'rganilgan sharq va g'arb tillarida yozma va og'zaki shakilda mantiqan to'g'ri shakllantira olish qibiliyatiga ega bo'lish; - ona tili, o'rganilayotgan sharq va g'arb tillarida yozma va og'zaki muloqot olib borish malakasiga ega bo'lish; - turli mulohazalarni manтиqan amaliy tahlil etish, ommaviy nutq ko'nikmalariga ega bo'lish, dalil-isbotlar keltira olish, bahs va munozara olib borishni bilsish; - ixtisosligiga oid atamalarni bilsish; - kasbiy va ijtimoiy mazmundağı matnlarni tayyorlash va tahrir
---	---

<p>Mazkur tilni O'zbekiston va xorijiy mamlakatlarda o'rganilishi. Turk tilibo'yicha asosiy adabiyotlar.</p> <p>2. Fonetika.</p> <p>Fonetika predmeti va vazifalari. Fonema va uning variantlari haqida tushunchcha. Orfoepiya haqida tushuncha.</p> <p>Turk tilidagi unli va undosh tovushlar tavsifi. Ular talaffuzining ona tilidagi tovushlar bilan qiyosi. Bo'g'in tuzilishi. Urg'u ishlatish qoidalari.</p> <p>Fonologik transkripsiya tizimi.</p> <p>3. Yozuv tizimi.</p> <p>Turk tilining yozuv tizimi haqida umumiy ma'lumotlar. Turk tili alifbosи. Fonema va ligatura(qo'shaloq harf)larning yozuvuda berilishi. Turk tilida son va tinish belgilarning berilishi.</p> <p>4. Grammatika.</p> <p>Grammatika predmeti. Turk tilining grammatik tuzilishi haqida umumiy ma'lumotlar. Morfologiya va sintaksising o'zaro nisbati.</p> <p>B1+ bosqichini tamomlaganlar uchun:</p> <p><u>Morfologiya.</u></p> <p>Ot Otlarning son kategoriyasi. Artikli va uning funksiyalari. Sifat. Asliy va nisbiy sifatlar. Sifat darajalari, uning yozuvda ifodalanishi va gapda ishlatilishi.</p> <p>Son. Sanoq va tarib sonlar. Oddiy, murakkab va tarkibli sonlar. Tarib sonlarning yasalishi. Sonlarning otar bilan moslahuvli. Hisob so'zlar. Olmosh. Kishilik, birikma, so'roq, ko'rsatish, inkor, nisbiy, egalik, olmoshlari; ularning gapdag'i vazifasi.</p> <p><i>Fe'l.</i> O'timli va o'timsiz fe'llar. Sodda va murakkab fe'l zamон konstruksiylari. Fe'l negizlari, shaxs-son qo'shimchalarini, fe'l yasovchii old qo'shimchalar. Harakat nomini ifodalovchi fe'l shakllari (infinitiv, sifatdosh, masdar va b.), ularning yasalishi, ma'nosi va ishlatilishi. Fe'l zamontari. Mayl, nisbat kategoriyalari. Shaxssiz va shaxsiy noma'lum gaplar.</p> <p><i>Hol.</i> O'rinn, payt, daraja-miqdor, holat va holining boshqa turlari. <i>Yordamchi so'z turkumlari.</i> Predloglar, ko'makchilar, bog'lovchilar, modal so'zlar va hokazo.</p> <p><u>Sintaksis.</u></p> <p>Gap va iboralar.</p> <p>Iboralarning turlari va ularning birikish yo'llari.</p> <p>Darak, so'roq va undov gaplar. Sodda va qo'shma gaplar.</p> <p><i>Sodda gap.</i> Sodda gapda so'z tartibi. Gap bo'laklari: ega, kesim (of va fe'l kesim), fo'ldiruvchi (vositavi va vositasiz), aniqlovhchi (sifatlovhchi, nisbiy, kvalifikativ, qaratqichli va h.z.), hol.</p> <p><i>Qo'shma gap.</i> Bog'langan va ergashgan qo'shma gaplar. Qo'shma gap tarkibiy qismalarning o'zaro bog'lanishi. To'diruvchi, aniqlovhchi, payt, sabab, shart, to'siqsiz, ega va kesim ergashgan qo'shma gaplar. Ko'chirma va</p>
---

o'zlashma gap.

5. Leksika.

Turk tilining lug'at boyligi. Tub va o'zlashma so'zlar. Sinonim, omonim va antonim haqida tushuncha. So'z yasalishi. Faol so'z yasovchi qo'shimchalar.

6. Stilistika.

Turk tili stilistikasi haqida umumiy ma'lumot. Fonetika, grammatica va leksikada adabiy va so'zlashuv tili o'tasidagi farqliklar. Hurnat ma'nosida ishlattiladigan iboralar.

7. Matnlar mavzusi:

Kundalik hayogga oid mavzular: o'qish, uy, oila, ish kuni, shahar, dam olish, ob-havo, tajimai hol, mehmonni kutib olish, aeroporda, bojxonada, telefon orqali suhbat.

Mamlakatshunoslikka oid mavzular: Turkiya va uning diqqatga sazovor joylari haqida umumiy ma'lumotlar.

So'zlarining umumiy soni – 1500-2000 ta.

3-bosqich. Til o'qitishning o'rta bosqiche:

Til o'qitishning o'rta bosqichi 2 kursdan boshlanadi. Bu muddatda talabalar nutq faoliyatini to'rtta ko'rinishi: o'qish, tinglash, gapirish va yozish bo'yicha yetarli ko'nikmalarни shakllantirish uchun zarur bo'lgan grammatica va leksika bo'yicha kompleks bilmlarga ega bo'ladilar.

1. Nutq faoliyatini asosiy turlarini egallash bo'yicha talablar:

Ikkinci bosqichning vazfasi – turk tili grammatikasi, leksikasi va statistikasi bitan chuoqurroq tanishish, birinchi bosqichda olingen bilmlarni mustahkamlashtidan iborat, jumladan:

- turk tilidan ona tiliga va ona tilidan turk tiliga izchil tarjima qilish;
- turk tilidan ona tiliga yozma tarjima qilish;
- uncha murakkab bo'imagan ijtimoiy-siyosiy mazmundagi mamlarni lug'at yordamida ona tilidan o'rganayotgan tilga yozma tarjima qilish.

□□ O'qish.

Ovoz chiqarmay o'qib, matn mazmunini tushunish, uning komponentlari o'rassidagi bog'liqligini anglash.

Ikkinci kurs yakunida talabalar turk tilidagi tub va o'zlashma so'zlar tarkibi, so'zlashuv tili xususiyatlari hamda notanish so'zlarini taxminiy ma'nolarini aniqlash ko'nikmalariga ega bo'lib, quyidagi bilishlari kerak:

- turk tilidagi matnlarni to'g'ri ohangda ravon va xatosiz o'qish;
- turk tilida uncha murakkab bo'imagan ijtimoiy-siyosiy va badiy matnlarni mustaqil o'qiy olish.

Matnlar tuzilishi:

- monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda maxsus tuzilgan syujeti va tavsiyi manlar;
- soddalashtirilgan badiiy adabiyot asarlari (soddalashtirish darajasi

- turk tilining so'zlashuv til elementlari mavjud o'rtacha qiyinlikdagi matnlarni o'qish va tarjina qilish;

- turk tilining so'zlashuv til elementlari mayjud adabiy tildagi og'zaki nutqni tushunish;

- turk tili egalari bilan suhbat olib borish malakalariga ega bo'lishi kerak.

2. Nazariy mavzular:

Turk tili amaliy grammaticassi, leksikasi, semantikasi va stilistikasi bo'yicha barcha ma'lumotlarni umumlashtirish va qaytarish;

Turk tili so'z boyligining boshqa tillar bilan leksik tafovutlari;

Turk xalqlarning maishiy hayoti, madaniyati va urf-odatları. Turk mamlakat madaniyatları tarixi.

Matbuot materiallari asosida dunyoda, sharq mamlakatlarda, turk mamlakatlarda va O'zbekistonda ro'y berayotgan siyosiy voqealar sharti.

Badiiy adabiyot va folklor: turk mamlakat adiblarining prozaik va dramaturgik asarlari, turk tilidagi so'zlashuv tilli uslubidagi folklor matnlari.

Umumiy so'z boyligi hajmi: 5000 ta.

IV. Amaliy mashg'uoltalar bo'yicha bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar

Kurs ishlaringning namunaviy mavzulari uslubiy ko'rsatmada ko'rsatilgan mavzular mazmuni asosida belgilanib, ularni bajarish bo'yicha uslubiy maslahatlar va adabiyotlar to'yxatini o'z ichiga olgan mustaqil usubiy qo'llanma sifatida tayyorlanadi. Kurs ishini bajarishda tanlangan mavzuning dolzarbligi, unda yoritiladigan masalalarning davr talabiga mosligiga e'tibor qaratish, kurs ishini bajarish va rasmiylashtirish bo'yicha qu'yilgan talablarga amla qilishi lozim. Kurs ishi mavzulari sonini har bir talaba uchun 4-5 ta miqdorda tayyorlash tavsiya etilib, muayyan shartotlarni hisobga olgan holda ularning tarkibiga o'zgartirishlar kiritilishi mumkin. Kurs ishi tarkibi kirish, 4 yoki 5 ta savol, xulosa va takliflar hamda ijobalardan iborat bo'ilishi tavsiya etiladi.

Ishchi o'quv dasturida kurs ishlaringning aniq mavzulari beriladi.

V. Mustaqil ta'llimi tashkil etishning shakli va mazmuni

Talaba "Turk tili" fanidan mustaqil ta'llimi tashkil etishda fanning xususiyatlarni hisobga olgan holda quyidagi shakklardan foydalananish tavsija etiladi va joriy nazorat sifatida baholanganadi:

- uy vazifalar(mashqlar, matnlarni tarjima qilish, yangi so'z va iboralarini yodlash, savollarga javob berish va b.)ni bajarish;
- fanning ayrim mavzularini o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil

<p>5%gacha notanish so'zlar bo'yichi; mutaxassislik bo'yicha matn hajmi 2-3 bet, ijtimoiy-siyosiy matn hajmi 3-4 bet. Berilgan mavzu bo'yicha bayon (insho) yozish 2-3 bet.</p> <p>2. Nazariy mayzular.</p> <p>Turk tili grammatiskasining barcha bo'limlari haqidagi ma'lumotlarni bir tizimga keltirish.</p> <p>So'zlashuv tili bilan adabiy til o'rasisidagi morfologik tafovutlarni tizimga keltirish.</p> <p>Turk tili so'zlashuv uslubining sintaktik xususiyatlari. iboralar, sodda va qo'shma gaplarining tuzilish xususiyatlari.</p> <p>Turk tili leksikasini stilistik differentialash: xolis, kitobiy, og'zaki va so'zlar semantikasi.</p> <p>Turk tilidagi frazeologik birliklarning asosiy turlari: ismiy va fe'il yuznichiliklari, frazeologizm-gaplar, maqol va matallar. So'zlashuv, matbuot, rasmiy hujjatlar va epistolalar (maktablarga xos) uslubdagi ayrim nutq qoliplari.</p> <p>Turk tilining turdosh tillar bilan asosiy fonetik tafovutlari: fonotizim va fonemalarning fonetik ishlatalishidagi tafovutlar, fonemalarning o'xshashligininning umumiyy va xususiy qonuniyatlarini.</p> <p>Turk tilining turdosh tillar bilan asosiy grammatik (morphologik va sintaktik) tafovutlari: morfologik shakllar va sintaktik tarkibotlar, ularning mavjudligi yoki yo'qligining til xususiyatiga ta'siri.</p> <p>3. Matnlar mavzusi</p> <p>Turk xalqning maishiy hayoti, madaniyati va urf-odatlari. Turk mamlakatning asosiy shaharlari va viloyatlari haqida ma'lumot.</p> <p>Sport, teatr va kino; ko'rgazmalar, diqqatga sazovor joylarga tashrif buyurish; samolyotda safar qilish.</p> <p>O'zbekiston va turk mamlakat hamda mintaqadagi kundalik voqealar (matbuot materiallari asosida).</p> <p>Badiiy adabiyot va folklor: Turk mamlakatlardagi hozirgi zamон yozuvchilarining o'rtacha qiyinchilikdagi hikoyalari, so'zlashuv tili uslubidagi folklorga oid prozaik matnlari, Turk mamlakatnari yozuvchilarining qiyin bo'yimagan prozaik assarlari.</p> <p>So'zlarining umumiyy hajmi – 4000 ta.</p> <p>4 kurs yakunida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - erkin va tanish mazmuno tiliда muloqot olib borish; - ikki tomonlarma tarjima qila olish (sinixton tarjima) - turk tilida siyosiy, iqtisodiy va madaniy mazmunda doklad qilish; - matbuot xabarlarini ona tilidan turk tiliga tarjima qilish; - turk tilidagi zamonaliv badiiy adabiyot asarlarni mustaqil o'qish;
--

<ul style="list-style-type: none"> - asarning asosiy mazmuni sharti; - nutqning ilmiy uslubi xususiyatlarni inobatga olib umumkasby fanlar bo'yicha maxsus tuzilgan va soddalashitirligan matnlar; <p>Matnlar 20% notanish til birliklarini qamrab olgan bo'lishi kerak. Ushbu holada:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ularning ma'nolarini ma'lum bir tayanch tushunchalar orqali (kontekst, mazkur til birikmasining sintaktik vazifasidan kelib chiqib va h.z.) chiqarish; - birinchi o'qishda ularning ma'nolariga ahamiyat bermaslik; - ularning ma'nolarini lug'at orqali aniqlash vazifalari amalga oshiriladi. <p>O'qish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq, aniq va chuqur tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz etish, matnning mantiqiy tuzilmasini aniqlash darajasidan iborat. O'qish tezligi bir daqiqa 80-90 ta so'z.</p> <p>O'qish ko'nikma va mahorati shakllanganligi darajasini aniqlash uchun 300-400 so'zdan iborat matnni o'qish taklif etiladi. Matn bilan ishlashtirish vaqtiga matn mazmumini tushunish uchun zarur bo'lgan notanish so'zlarni lug'atdan topish vaqtini ham kiradi.</p> <p>Q Tinglash:</p> <p>monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan syuyjetli mulohazalarning umumiyy ma'nosini hamda ular tarkibidagi iboralarning o'zaro bog'liqlik holatlarini eshitish tushunish.</p> <p>Eshittiriladigan matnlar xususiyati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan syuyjetli yoki tasvifiy xarakterdagi maxsus tuzilgan matnlar; - soddalashitirligan badiiy adabiyot asarlari (soddalashitirish darajasi – asarning asosiy mazmuni sharti); - nutqning ilmiy uslubi xususiyatlarni inobatga olib, umumkasby fanlar bo'yicha maxsus tuzilgan va soddalashitirligan matnlar; <p>Matnlar 5%gacha notanish til birliklarini qamrab olgan bo'lishi kerak, ularning ma'nolarini ma'lum bir tayanch tushunchalar orqali chiqarish yoki ularning ma'nolariga ahamiyat bermaslik (matnning asosiy mazmumini ayтиб berishga xalaqit bermasa) mumkin bo'лади.</p> <p>Eshittilayotgan nutqning tezligi matn xususiyatidan kelib chiqib bir daqiqa 50-60 so'zdan iborat bo'lishi kerak. Bu bosqichda matnni ikki marta eshitishga ruxsat beriladi.</p> <p>Tinglash mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq, aniq va chuqur tushunishdan iborat.</p> <p>Tinglash ko'nikmalarning shakllanganlik darjasini aniqlash uchun:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. bevosita mulog'ot orqali beriladigan matn (hajmi 1-1,5 bet); 2. radio yoki fomoyozuv orqali eshitiladigan matn (hajmi 0,5 bet)
---

tanlanadi

Talabalarning audiomatlari mazmunini tushunganligi matnni gapirib berish, savol-javob qilish orqali aniqlanadi.

Gapirish:

O'qish va tinglash uchun maxsus tanlangan matnlarni o'qib yokki
eshitib, uning mazmuni va asosiy g'oyalalarini ona tili va so'ngra turk tilda
so'zlab berish kerak.

eta olishi; kundadiik hayot hamda ijtimoiy-siyosiy mazvularda qisqa eta
axborotlar tayyorlashi; matn stilistikasini aniq bilsigi, o'tilgan mazvulalar
doirasida tilning adabiy hamda og'zaki shakllarida fikrlar bildira olishi kerak.
Monologik nutq ko'nikmalari va mahoratiga ega ekanligining ob'ektiwi
ko'rsatkichi:

1) *matn mazmumini gapriro berishda*: main mazmuninga mosung, umming biliklarni qo'llagan holda javob berish; matn g'oyasini aynan shakllantirib berish; mantiqiy bayon etish; til me'yorlariga mos kelish, nutq tezligi.

2) *mavzu bo'yicha shaxsiy axborotini tayyorlashda*: axborotning mavzuga mosligi; mavzuni to'liq yoritib berishi; mulohazalarining biron bin maqsadga yo'naltirilganligi;

3) axborotning mantiqiy tarkibi, til vositalaridan erkin foydalanish darajasi va undan aynan foydalanish; til me'yorlariga mos kelishi; nutq tezligi.

Dialogning turli variantlaridan (surishtiriladigan dialog, fikr yokketaassurotlar bilan almashish bo'yicha dialog, dialog-subbat) foydalangan holda o'quv va kundalik hayot mavzulariga oid subballarda ishtirot etish. Dialogik nutq ko'nkmalari va mahoratini qoniqarli egallaganliklari darajasi: talabanning nutqi berilgan mavzuga mos bo'lishi, dialogdan qo'yilgancha maqsadga erishilishi, dialogda mantiqiy bog'iqlik mayjudligi, suhbatdoshinim tushunish darajasi, muloqtda ahamiyatiga ega bo'lмаган til xususiyatlari xos xatoliklarga yo'l qo'yilishi, nutq tezligi.

Talabalarning ushbu bosqichdagi nutqiy tezligi bir daqiqada 40-45 so'zdan iborat.

Gapirishning ko'nikma va mahorati shakillangaligini aniqlash darajasi o'qilgan yoki eshitilgan matni gapirib berish; savollarga javob berishda matning umumiy mazmuniidan kelib chiqib, uning ayrim bo'laktalarining asosiy mazmunini aytib berish; yil davomida o'tilgan mavzular yordamidagi o'zimingga tayyorlash (axborot hajmi: 200-300 ta so'z).

O‘qish yoki eshitish uchun mo‘ljallangan matuni o‘qib yoki eshitib uning xususiyatidan kelib chiqqan holda yozma reja yoki konsept tuzish.

- til sohiblari bilan oddiy mavzularda sunbat olib borish

-ilisomorfan ufan o'chiruvchi xarajatda sun'atga one'g'isani.
Dialogik nutq ko'nkmalar va mahoratini qoniqarli egallaganligining ob'ektiv ko'rsatkichi: talaba nutq muomatasining berilgan vaziyatga mos kelishi; dialog maqsadiga erishish, dialog turiga qurk, dialog olib borishning turli uslublaridan foydalana olishi; ahaniyatga ega bo'imagen tilga xos kommunikativ xatolarning yo'qligi, nutq tezligi.

Talabalarning ushbou ta'lim bosqichiidaq nutq tezligi bir daqiqada 50-60 ta so'z. Gapirish ko'nkmalari va mahorai shakllanganlik darajasini aniqlash uchun o'qilgan matni asosiy g'oyasini ajaritib, uni isbotlab, qisqacha gapirib berish, matnida ko'tarilgan muammolar handa yil davomida o'tilgan mavzular bo'yicha dialog-monolog tarzida bayon etish (bayon hajmi 300-400 ta so'z).

Yozuv.
Mutaxassislik yoki umungumanitar sikldagi fanlar bo'yicha o'quv ma'ruzasini eshitib, yozsa olish (konsept qilish).

Mutaxassislik yoki ijtomyy-siyosy xarakterdagı mañanat üçün souda va murakkab reja tuzish, shuningdek, qısqa va mukammal konsept yozla olish; O'tilgan mavzu bo'yicha yozma bayon tuzish yoki o'qilgan yoki eshitilgen matnini tahlili qilish, baholash, xulosalar berish; Vayna ko'lima va mahoratini ega etishni ob'ektiv ko'rsatkichi:

Izav ko'nikka va manzumani *Sang'i-ganda*:
 a) *o'quv ma'ruzasini konspekti qilishda*: konspektning ma'ruzaning asosiy mazmuning mos kelishi; konspektda ma'ruzaning asosiy mazmuning aks etg'anligi; bayomning mantiqiyligi, til me'yortlariga mos kelishi;
 b) *reja tuzishda*: kichik mavzularning izchil va o'zaro bog'liqiligining rejada ayman aks etishi;

v) yozma mami kompekt qilishda: reja bandari bo‘imlarining mos kelishi; umumiy va xususiy holattarning namoyonni etilganligi; matni siqisitirishning turli vositalarini qo‘llash; so‘z va iboralarini boshqa obrazli so‘zar bitan ifodalash, ayrim so‘zlarni qisqartirib yozishning kommetil va lezik uchblarini o‘llash ornali mandagi muhim xabarlarini

giantumauan va leksik uszuvanii qo'nesi o'sqali ... umnumlashtirish; bayomning matidiqiligi va o'zaro bog'iqligi; til me'yorlariga mos kelishi; to'liq konспект yozishda birlanchi matni $\frac{1}{2}$ hajmga qisqartirish; va qisqa konспект yozishda uni $\frac{1}{4}$ hajmga qisqartirish;

g) shaxsiy axborotini tuzishda: mavzuga mosligi; mavzuning to'liqi

ochib berilganligi; shaxsiy fikrini ifodalashda namoyon bo‘ladigan maqsadga yo‘natirilganligi; bayonning semantik tuzilishi, yozma muloqot sharhlargaga

mos keluvchi leksik-grammatik vositalardan royluqanganiuk. Yozuv ko'nikma va mahoratining shakllanganligini aniqlash uchun o'qituvchi tomonidan mutaxassislik yoki umumgumanitar mazulanda o'qilganma'ruzalarni yozish; ma'ruba matni tarkibida 3% notanish so'zlarining mayjud bo'lishi, matn hajni 2-3 bet, eshitirish tezligi bir daqiqada 50 ta so'z, eshitirish darajasi bir marotaba.

Sodda va murakkab reja tuzish; mutaxassislik yoki jumimoy-siyosiy qisqa bosma matning qisqa va to liq konsepti; matn tarkibida xarakterdagi

ma’ruzasi tayyorlash (hajmi – 2-3 bet);
2) radio yoki fono yozuv orqali eshitiriladigan matn (hajmi – 0,5 - 1 bet).

Ma’ruzachi tomonidan dars ma’ruzasining umumiy mazmuni bo‘yicha qilinadigan savol-javoblar yoki yozilgan konspekt orqali matnni tushunganlik darajasi aniqlanadi.

• Gapirish.

Monologik matq.

3 kurs yakunida talaba, xorijiy so‘zlashuv tilning adabiy tildan grammatik va leksik farqli tonomlari, belgilangan vaziyatda zarur nutq uslubini qo’llash ko‘nikmasiga ega bo‘lishi, shuningdek, mazkur tilming qardosh tillaridan farqli tonomlari haqidagi tasavvurga ega bo‘gan holda:

- belgilangan mavzu bo‘yicha turk tilida axborot berishi yoki doklad qilishi;
- o‘tilgan mavzular bo‘yicha og‘zaki tarjima qilishi;
- OAV matnlarini lug’at yordamida ona tilidan turk tiliga yoki turk tilidan ona tiliga tarjima qilishi;
- turk tilida o‘qigan yoki eshitigan matnni ona tilida yozma va og‘zaki bayon qilishi;
- ona tilida o‘qigan matnni turk tilida og‘zaki bayon etish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak.

Shuningdek, o‘qish yoki eshitish uchun tayorlangan matnni qilishi, baho berishi, xulosalar chiqarishi va o‘z mulohazalarini bayon eta olishi kerak.

Monologik matq ko‘nikma va mahoratini qoniqarli egallaganlik darajasi:

a) *mutaxassislikka oid matn yoki publisistik uslubdagi matnni ifoda etishda*: talabaning nutqiy bayonining matn mazmuniha mos kelishi; matnnin asosiy mazmuniini to‘liq bayon etishi; bayonning mantiqiyligi va o‘zaro bog‘liqligi; til me’yorlariga mos kelishi; nutq tezligi;

b) *badiy matnlarni taqin etishda*: matn g‘oyasini ta’riflash, matn qahramonlari, hodisalarini va g‘oyasiga o‘z munosabatini bildirish; bayonning mantiqiyligi, til tizimi va me’yorlariga mosligi; nutq tezligi;

v) *matn bo‘yicha o‘z axborotini tayyorlash*: mavzuni to‘liq bayon etish; axborotning mantiqiy tuzilganligi, til materiallardan erkin foydalanimish va uni aynan ishlata olishi; til me’yorlariga mos kelishi, nutq tezligi.

Dialogik matq.

Mashiy hayot, mamlakatshunoslik, ijtimoiy-siyosiy va ilmiy mavzularda dialogning turli shakkalaridan foydalananib, ishtirot eta olish (dialog savol-javob; dialog-fikr, taassurot almashish; dialog-suhbat):

- mashiy hayot, ijtimoiy-siyosiy xarakterdagи berilgan mavzu bo‘yicha turk tilida mukammal suhbat olib borish;

O‘qish yoki eshitish uchun mo‘jallangan matnni o‘qib yoki eshitib, uning xususiyatidan kelib chiqqan holda uni yozma bayon etish. Tanish mavzu bo‘yicha hikoya yozish.

Yozuv bo‘yicha yetarli darajada ko‘nikma va mahorat shakllanganligini aniqlash belgisi:

1. *reja (konspekt) tuzishda*: reja bandlarining matn mazmuniha mosligi; konseptda matnni asosiy mazmuniini ochib berganligi; reja bandari, matndagi asosiy holatlarni to‘g‘ri shakllantirish;

2. *matnni bayon etishda*: bayonning matn mazmuniha mosligi; matnni asosiy mazmuniini to‘liq bayon etish; ushbu bosqichda turk tiliko‘nikmalaridan mustaqil foydalaniш; til tizimi va me’yorlariga riyoq qilish;

3. *tanish mavzu bo‘yicha hikoya yozish*: talaba mulohazalarining mazvuga mosligi; mavzuning to‘liq yoritilishi; mulohazalarda aniq mantiqiy tizimning mayjudligi; til materiallardan erkin foydalanimish darajasi; hikoya keitirilgean til vositalarining til me’yorlariga mos kelishi.

Yozuv ko‘nikma va mahoratiga erishganlik darajasi matn bo‘yicha reja (konspekt) tuzish, matnni yoddan yozib berish, tanish mavzu bo‘yicha hikoya tuzish orqali aniqlanadi.

2. Nazariy mavzular.

Fonetika va yozuv.

Tub va o‘zlashma so‘z hamda iboralarining yozilishi, ularning talaffuzi xususiyatlari. Boshqa tillardan o‘zlashgan so‘zlarining fonetik xususiyatlari, taflafuzining turk tiliga moslashganligi.

Grammatika.

Boshqa tillardan o‘zlashgan so‘z va iboralarining grammatik xususiyatlari, ularning turk tili qoidalariha moslashganlik darajasi. Kam qo’llaniladigan hamda iste moldan chiqqan fe’l shakllari. Fe’llarning ortirma nishbati. Sifatdosh va masdarlar. Ona tilidagi sifatdoshli birikmalarning turk tiliga tarjimasi.

Yordamchi so‘z turkumlari haqidagi ma’lumotlarni bir tizimga keltirish. Qo’shma gap turлari. Bog’langan va ergashgan qo’shma gaplar haqidagi ma’lumotlarni bir tizimga keltirish.

Gapning aktual bo‘linishi.

Leksika i frazeologiya

Turk tili leksikasi etimologiyasi. Boshqa tillardan o‘zlashgan so‘zlar xususiyatlari. Tub so‘zlarining yasalishi: affiksatsiya, yarim affiksatsiya, so‘zlarning o‘zaro qo’shilishi, transpozisiya. Nisbiy sifatlar, kasb hunar nomlari, zamон va makon otlari, mavhum va kichraytirish otlari, fe’ldan yasalgan va sifatlar. Ot, sifat, fe’llarning old qo’shimchalar yordamida yasalishi. Ot, sifat, fe’l negizlarining o‘zaro qo’shilishi orqali yasalgan so‘zlar. Juft so‘zlar. So‘zlarining takrorlanishi. Ona tilidagi of, sifat, sonlarning turk tiliga tarjimasi xususiyatlari.

O‘qish yoki eshitish uchun mo‘jallangan matnni o‘qib yoki eshitib, uning xususiyatidan kelib chiqqan holda uni yozma bayon etish.

Yozuv bo‘yicha yetarli darajada ko‘nikma va mahorat shakllanganligini aniqlash belgisi:

1. *reja (konspekt) tuzishda*: reja bandlarining matn mazmuniha mosligi; konseptda matnni asosiy mazmuniini ochib berganligi; reja bandari, matndagi asosiy holatlarni to‘g‘ri shakllantirish;

2. *matnni bayon etishda*: bayonning matn mazmuniha mosligi; matnni asosiy mazmuniini to‘liq bayon etish; ushbu bosqichda turk tiliko‘nikmalaridan mustaqil foydalaniш; til tizimi va me’yorlariga riyoq qilish;

3. *tanish mavzu bo‘yicha hikoya yozish*: talaba mulohazalarining mazvuga mosligi; mavzuning to‘liq yoritilishi; mulohazalarda aniq mantiqiy tizimning mayjudligi; til materiallardan erkin foydalanimish darajasi; hikoya keitirilgean til vositalarining til me’yorlariga mos kelishi.

Yozuv ko‘nikma va mahoratiga erishganlik darajasi matn bo‘yicha reja (konspekt) tuzish, matnni yoddan yozib berish, tanish mavzu bo‘yicha hikoya tuzish orqali aniqlanadi.

Boshqa tillardan o'zlashgan so'zlarining grammatik xususiyatlari.

Turk tilida ism va familiyalarining berilishi.

Diniy iboralar: Hikoyaning boshlanishi va niyoyasida ishlataladigan

turg'un tarkibotlar.

Stilistika

A'dabiy tilidagi ayrim tovushlar talaffuzining og'zaki nutqda farqlanishi: umumiy va xususiy qoidalar; ba'zi so'zlarining og'zaki nutqda talaffuz qilinishi xususiyatlari.

So'zlashuv tilidagi grammatik uslublarning adabiy tildan farqlanishi. Ot, sifat, fe'llarning stilistik maqbul shakllarini tanlash; so'zlashuv til sintaksising ayrim xususiyatlari.

So'zlarining stilistik tabaqalanishi; stilistik sinonimlar, barcha tanish leksikaning stilistik xarakteristikasi.

3. Matnlar mavzusi:

Mamlakatshunoslik va ijtimoiy siyosiy mavzular: tabiiy geografiya, aholi, ma'muriy bo'limmlar; o'rganilayotgan mamlakatning tabiiy boyliklari va iqtisodiyoti; o'rganilayotgan mamlakatning qisqacha tarixi; O'zbekiston va o'rganilayotgan mamlakatda ro'y berayotgan kundalik voqe'a-hodiisalar.

Kundalik hayogga oid mavzular: kiyin-kechak, bozor va xard; transport, tibbiy xizmat.

Badiy adabiyot va folklor: turk tili yozuvchilarining kichik hajmdagi hikoyalari, ertak va masallar.

So'zlarining umumiy hajmi: 3000 ta.

4-bosqich. Yuqori (yakuniy) bosqich.

Til o'qitishning yuqori bosqichi 3 kursda boshlanib, 4-kursda davom etdiradi.

1. Nutq faoliyatining asosiy turlarini egallash uchun talablar

Til o'rganishning uchinchchi yilida qo'yiladigan maqsad grammatika, leksika va, ayniqsa, turk tili stilistikasi hisoblanadi. Shuningdek, ushu bosqichda turk tili boshqa tillar bilan qiyoslanib, uning o'ziga xos xususiyatlari aniqlanadi.

1.O'qish.

Ovoz chiqarmay o'qish orqali matning umumiy mazmuni ("tanishuv o'qish") yoki "umumiy mazmuni qamrab oluvchi o'qish" elementlari) yoki uning ayrim bo'laklari, ayrim holat va vaziyattar hamda ular orasidagi munosabatlarni ("o'rganib o'qish" elementlari) tushuna olish; zamona viy yozuvchilarining badiy asarlari; uncha katta bo'limgan adabiy matnlarni turk tilida o'qish va taxminan mazmunini tushunish.

Matnlar xususiyati:

1. mamlakatshunoslik mavzusiga oid tavsiy va hikoya usublidiagi soddalashtirilgan matnlar;

2. o'quv badiy matnlari (soddalashtirish darajasi: o'rtacha);

3. Mutaxassislikka oid hamda ijtimoiy siyosiy xarakterdagi soddalashtirilgan va maxsus tanlab olinib, soddalashtirilmagan matnlar (ilmiy ommabop, umumkasibiy va ixtisoslik fanlari bo'yicha ilmiy matnlar).

Matnlarda 10%egacha notanish til biriklari bo'ladi. Ushbu holatda:

-ularning ma'nolarini tayanch so'z va iboralar (kontekst, mazkur til birikmasinining sintaktik vazifikasi) orqali aniqlashi;

-mat o'qiyotganda ularning ma'nosiga ahamiyat bermaslik;

-ma'nolarini lug'at yordamida aniqlamay, o'qilayotgan matn mazmuni tushunmaslik vaziyatlari yuzaga ketadi.

O'qish ko'nikmalariga qoniqli ega bo'lganlikning ko'rsatkichi: matn mazmunini to'liq, aniq va chuqur tushunish; matning taskiliy mazmuniy tuzilishini aymen tushung'anligi; o'qish tezligi.

"o'rganib o'qish" bosqichida matn o'qish tezligi bir daqiqada 50-60 ta so'z. Tanishib o'qish uchun matn o'qish tezligini aniqlashida, notanish so'zlarini lug'atdan qidirib topish vaqtin ham kirdi (1 ta so'zga 1 daqqa hisobidan).

O'qish mahorati va ko'nikmalar shakklanganligini aniqlash uchun mutaxassislikka oid, ijtimoiy siyosiy xarakterdagi, shu jumladan, gazeta materialari, badiiy matnlar, mamlakatshunoslikka oid matnlar tavsiya etiladi. Matn hajmi va o'qish muddati matn xususiyati, uni chuqur anglab yetishga turk belgilanadi (1 betdan 3-4 betgacha).

❷ Tinglash.

Monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda bildirilgan og'zaki mulohazalarning umumiy ma'nossini hamda ular tarkibidagi iboralarining o'zaro bog'liqlik holatlarini eshitib tushunish; uncha qiyin bo'lmagan turk tilining adabiy shaklidagi matnlarni tushunish.

Eshittiriladigan matnlar xususiyati:

1. mutaxassislik yoki ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi tavsiy ifodanining elementlarini qamrab olgan tushuntirish uslubidagi mati-monolog;

2. mamlakatshunoslikka oid soddalashtirilgan matn-xabarlar;

3. o'quv badiy matnlari;

4. radio-matnlari.

Matnlar 5% notanish til vositalarini qamrab olgan tushunishga xalaqit bermasligi, ikkinchi tomonidan, ular matning umumiy mazmuni tushunishga xalaqit bermasligi, olish imkonini yaratishi kerak.

Matning xususiyati va uni tushunish uchun qo'yilayotgan talabga ko'ra tingleyanayotgan matning tezligi bir daqiqada 60-80 ta so'z bo'lishi mumkin. Matn bir marloba eshitiriladi.

Tinglash bosqichini qoniqli egallaganlik darajasi matni to'liq, aniq

va chuqur tushunganligi bilan belgilanadi.

Tinglash bosqichka ko'nikmalar va mahoratini egallaganlik darajasi:

1) mutaxassislikka oid yoki umumgumanitar fanlar bo'yicha das